

Právo, etika a kmenové buňky

Právo, etika a kmenové buňky

Martin Šolc

Wolters Kluwer ČR, 2018

Právo, etika a kmenové buňky

Martin Šolc

Wolters Kluwer ČR, 2018

Publikaci je možné zakoupit >>> [zde](#).

Ukázka z publikace

10. Zvláštní právní úprava výzkumu kmenových buněk a některých souvisejících otázek v České republice

V této kapitole představuji českou zákonnou právní úpravu, která se k výzkumu kmenových buněk přímo vztahuje. Nejprve se zaměřuji na regulaci samotného výzkumu na ESC, abych dále stručně přiblížil právní úpravu výzkumu na ASC a obecného nakládání s lidskými buňkami.

10.1 Zákonná úprava výzkumu embryonálních kmenových buněk

Základním českým právním předpisem upravujícím výzkum ESC je zákon č. [227/2006](#) Sb., o výzkumu na lidských embryonálních kmenových buňkách a souvisejících činnostech (dále jen „zákon o výzkumu na ESC“). Tento zákon obsahuje speciální normy vztahující se k celému procesu výzkumu na ESC od podmínek pro vydání povolení k výzkumu přes získávání ESC a dovoz, vývoz a průvoz linií ESC až po kontrolu výzkumu.

10.1.1 Okolnosti přijetí zákona o výzkumu na lidských embryonálních kmenových buňkách

Před 1. červnem 2006, kdy zákon o výzkumu na ESC nabyl účinnosti, byly sice některé dílčí otázky předmětné oblasti výzkumu obecně upraveny řadou předpisů,[1] zvláštní úprava dané problematiky v českém právním řádu ovšem chyběla. V danou dobu přitom již v České republice výzkum ESC fakticky probíhal[2]. Česká republika se dokonce stala po Švédsku druhým evropským státem, na jehož území byla úspěšně odvozena linie ESC, a v době legislativních prací na zákonu o výzkumu na ESC bylo již těchto linií odvozeno několik[3].

Jistá úprava používání nadbytečných embryí při výzkumu kmenových buněk byla dovozována extenzivním výkladem § 26 odst. 4 zák. č. [20/1966](#) Sb., o péči o zdraví lidu (dále jen „zákon o péči o zdraví lidu“). Tato praxe podle Důvodové zprávy k zákonu o výzkumu na ESC (dále jen „Důvodová zpráva“) spočívala v tom, že „se na zárodečné buňky odebrané v rámci asistované reprodukce a na vytvořená, ale pro účely asistované reprodukce nepoužitá embrya, hledělo jako na části těla odebrané v souvislosti s léčbou neplodnosti“.[4] Tím bylo možno zárodečnou buňku nebo embryo

považovat ve smyslu výše uvedeného ustanovení zákona o péči o zdraví lidu za část těla odebranou v souvislosti s léčebně preventivní péčí a jako takovou ji použít pro potřeby lékařské vědy, výzkumu, k výukovým účelům, pro výrobu zdravotnických prostředků, léčiv i bioimplantátů. Zákonodárce takové provizorní řešení ovšem – zcela právem – považoval za nejednoznačné a „rozhodně neuspokojivé“[5].

Přijetí zvláštní právní úpravy výzkumu na ESC se tedy jevilo jako nanejvýš potřebné. Nelze rovněž zapomínat, že zákon o výzkumu na ESC byl projednáván v době probíhající velké debaty o dané problematice, rezonující prakticky celým (přínejmenším rozvinutým) světem[6]. I přesto však nebylo vypracování a přijímání zákona o výzkumu na ESC provázeno prakticky žádnou širší veřejnou debatou. Vznik zákona byl vynucen praktickou potřebou a určitá debata, omezená v zásadě na odborné kruhy, byla vyvolána právě až jeho přijetím.[7] Ani tato diskuse se však nikdy dost dobře nerozvinula, což dokládá i skutečnost, že se česká odborná literatura, která by se výslovně zabývala etickou povahou využívání lidských embryí k výzkumu, omezuje na několik publikací[8].

Z Důvodové zprávy lze vyčíst následující příčiny nezbytnosti přijetí zvláštní právní úpravy výzkumu na ESC:

1. Závazky z mezinárodního práva. Důvodová zpráva uvádí jako „primární důvod pro přijetí zákona“ závazky plynoucí z mezinárodního práva, jež bez zvláštní úpravy „nejsou odpovídajícím způsobem plněny“.[9] Na oblast výzkumu ESC dopadá čl. 18 odst. 1 ÚLPB, který ve svém prvním odstavci stanoví, že „pokud zákon umožňuje provádět výzkum na embryích in vitro, musí být zákonem zajištěna odpovídající ochrana embrya“. Z tohoto hlediska, jak to navrhovatel zákona vyjádřil v Důvodové zprávě, výzkum v České republice před účinností zákona o výzkumu na ESC probíhal praeter legem. Článek 1 věta druhá ÚLPB přitom ukládá smluvním stranám povinnost přijmout do svého právního řádu opatření nezbytná pro zajištění účinnosti jejich ustanovení. Třebaže se zákon o výzkumu na ESC netýká ochrany embryí jako takových při jejich výzkumu in vitro, kterou čl. 18 ÚLPB upravuje, nýbrž pouze výzkumu ESC, jeho přijetí znamená alespoň určité splnění mezinárodněprávního závazku. Zákon o výzkumu na ESC dále přejímá zákaz vytváření embryí pro účely výzkumu z čl. 18 odst. 2 ÚLPB.

Zajímavé je, že Důvodová zpráva upozorňuje na soulad návrhu zákona s čl. 16 ÚLPB, který upravuje ochranu osob zapojených do vědeckého výzkumu. Třebaže se Důvodová zpráva ve svém odkazu na toto ustanovení vyhýbá pojmu osoba a namísto toho uvádí, že uvedený článek ÚLPB „stanoví podmínky pro veškerý výzkum na lidských bytostech“, [10] je snadné zde spatřovat určitou ambivalentnost přístupu k embryu, které na jedné straně osobou být nesmí a na straně druhé se při jeho ochraně zákonodárce odvolává na právní ustanovení chránící právě osobu. Pokusíme-li se v tomto případě uvažovat o možném výkladu čl. 16 ÚLPB ve smyslu argumentu a maiori ad minus (podle něhož by se ochrana osoby vztahovala i na potenciální osobu), narazíme na jistou nesmyslnost takového výkladu, který by pojem osoby zcela rozostřoval (srovnatelně nelze argumentovat např. tím, že instituty chránící osobu chrání nutně také všechny části jejího těla nebo ad absurdum její majetek).

2. Ústavní konformita. Podle mínění navrhovatele je třeba přijmout zákonnou úpravu výzkumu ESC pro zajištění Listinou garantované ochrany obou nejdůležitějších zájmů, které ve své kolizi tvoří jádro kontroverze ohledně výzkumu ESC. Jde především o naplnění požadavků plynoucích z čl. 6 odst. 1 a čl. 15 odst. 2 Listiny.[11]

Ustanovení čl. 6 odst. 1 doplňuje právo každého na život výslovným prohlášením, že „lidský život je hoden ochrany již před narozením“. Navrhovatel si výslovně klade za cíl „zajistit respektování lidské důstojnosti a ochrany lidského života již před narozením“. V souvislosti s tím zdůrazňuje, že „zákon zakazuje vytváření embryí pro výzkumné účely, výzkum na embryích, jakož i výzkum na lidských

embryonálních kmenových buňkách, u nichž není jednoznačně prokázáno, že se jedná o embryonální kmenové buňky získané z tzv. nadbytečných embryí.“[12] Navrhovatel upozorňuje na to, že nedostatek právní úpravy výzkumu ESC znamená absenci ochrany embrya. Z toho vyplývá navrhovatelovo tvrzení, že „smyslem zákonné úpravy tedy není uvolnit podmínky tohoto již existujícího typu výzkumu, ale naopak vytvořením legislativního rámce zamezit možnému zneužití jeho výsledků.“[13] Důvodová zpráva na jiném místě vyjasňuje, že ochrana embrya je zajišťována rovněž stanovením práv a povinností subjektů za účelem zamezení zneužití samotného průběhu výzkumu[14].

Ustanovení čl. 15 odst. 2 Listiny zaručuje svobodu vědeckého bádání. Navrhovatel v Důvodové zprávě vyjádřil záměr zajistit přiměřenou regulaci vědeckého bádání v oblasti ESC, čímž měla být vyplněna mezera v právu, která by jinak mohla v budoucnu poskytnout příležitost pro snadnější prosazení přísnějších omezení výzkumu. V Důvodové zprávě je výslovně uvedeno, že záměrem navrhovatele je vedle zabránění „nekontrolovanému výzkumu“ rovněž zamezení „absolutnímu zákazu výzkumu s možnými negativními dopady na vývin nových léčebných postupů velmi výrazně zvyšujících kvalitu života.“[15]

3. Národní politika výzkumu a vývoje České republiky na léta 2004-2008 (dále jen „Národní politika výzkumu“),[16] schválená vládou dne 7. ledna 2004, rovněž vyjadřuje potřebu přijetí zvláštní právní úpravy výzkumu kmenových buněk, byť tak činí jen nepřímo. Odstavec 122 Národní politiky výzkumu stanoví, že „eticky obzvláště exponované experimenty týkající se například genetiky, embryologie (...) budou prováděny pouze na pracovištích akreditovaných a k tomu zaměřených.“ Zákon o výzkumu na ESC tento požadavek naplnil, když zavedl systém registrace odborných pracovišť.

4. Zajištění přístupu k finanční podpoře Evropské unie. Evropská unie přijala ve vícero dokumentech[17] politiku poskytování finanční podpory výzkumu ESC pod podmínkou jeho vnitrostátní právní úpravy. Ačkoli zřejmě nejde o jeden z primárních motivů navrhovatele, Důvodová zpráva výslovně uvádí jako benefit přijetí zvláštní právní úpravy skutečnost, že se výzkumné týmy budou moci ucházet o finanční podporu z Evropské unie[18].

Návrh zákona nalezl v Poslanecké sněmovně oporu napříč takřka celým politickým spektrem, když byl přijat v poměru hlasů 115 : 30. Většinový odpor vůči návrhu zaujali jen poslanci KDU-ČSL.[19] Přijetím zákona o výzkumu na ESC se Česká republika stala prvním z členských států EU přistoupičích od roku 2004 se zvláštní právní regulací tohoto druhu výzkumu[20].

[1] Kromě níže uvedených např. také zákon č. [206/2000](#) Sb., o ochraně biotechnologických vynálezů, zákon č. [130/2002](#) Sb., o podpoře výzkumu a vývoje z veřejných prostředků, zákon č. [527/1990](#) Sb., o vynálezech a zlepšovacích návrzích, či zákon č. [285/2002](#) Sb., o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů (transplantační zákon).

[2] Důvodová zpráva k zákonu č. [227/2006](#) Sb., o výzkumu na lidských embryonálních kmenových buňkách a souvisejících činnostech a o změně některých souvisejících zákonů (dále jen „Důvodová zpráva“), Obecná část, písm. a).

[3] KUŘE, J. Human Embryonic Stem Cell Research in Central and Eastern Europe: A Comparative Analysis of Regulatory and Policy Approaches. In PLOMER, A., TORREMANS, P. a kol. Embryonic Stem Cell Patents. European Law and Ethics. Oxford: Oxford University Press, 2009, s. 67.

[4] Důvodová zpráva, Obecná část, písm. a).

[5] Tamtéž.

[6] Srov. COOK, M. Has „conservative bioethics“ failed? BioEdge [online]. 9. srpna 2015 [cit. 2017-03-19]. K dispozici >>> [zde](#).

- [7] DOLEŽAL, T. Právní regulace využití lidských embryonálních kmenových buněk. In ČERNÝ, D., DOLEŽAL, A. a kol. Etické a právní aspekty výzkumu kmenových buněk. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2013, s. 54.
- [8] Především ČERNÝ, D., DOLEŽAL, A. a kol. Etické a právní aspekty výzkumu kmenových buněk. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2013; DOLEŽAL, A., ČERNÝ, D., DOLEŽAL, T. Kmenové buňky. Etické a právní aspekty výzkumu. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2013; nebo také VÁCHA, M. Embryonální kmenové buňky. In VÁCHA, M., KÖNIGOVÁ, R., MAURER, M. Základy moderní lékařské etiky. Praha: Portál, 2012, s. 209-222.
- [9] Důvodová zpráva, Obecná část, písm. c).
- [10] Důvodová zpráva, Obecná část, písm. e).
- [11] Důvodová zpráva, Obecná část, písm. c).
- [12] Důvodová zpráva, Obecná část, písm. b).
- [13] Důvodová zpráva, Obecná část, písm. c).
- [14] Důvodová zpráva, Obecná část, písm. b).
- [15] Důvodová zpráva, Zvláštní část, k § 1.
- [16] Usnesení vlády České republiky ze dne 7. ledna 2004 č. 5, k politice výzkumu a vývoje České republiky na léta 2004-2008.
- [17] Rozhodnutí Rady č. 2002/836/ES ze dne 30. září 2002, kterým se přijímá specifický program pro výzkum, technologický rozvoj a demonstrace, který má provést Společné výzkumné středisko prostřednictvím přímých akcí (2002-2006); zpráva Evropského parlamentu k integraci a posílení Evropského výzkumného prostoru ze 4. listopadu 2003.
- [18] Důvodová zpráva, Obecná část, písm. e).
- [19] KUŘE, J. Human Embryonic Stem Cell Research in Central and Eastern Europe: A Comparative Analysis of Regulatory and Policy Approaches. In PLOMER, A., TORREMAN, P. a kol. Embryonic Stem Cell Patents. European Law and Ethics. Oxford: Oxford University Press, 2009, s. 75.
- [20] Tamtéž, s. 68.

© EPRAVO.CZ - Sběrka zákonů, judikatura, právo | www.epravo.cz

Další články:

- [Legal Innovation Day 2026: Praktické využití umělé inteligence v právní praxi](#)
- [Prémiový rezidenční komplex Bakers Court přináší na realitní trh komfortní bydlení s 5* službami](#)
- [Festival jako prestižní teambuilding](#)
- [Spojení Generali České a Právní ochrany D.A.S. přináší první výhodu: navýšení pojistného limitu na 5 milionů](#)
- [Kultura jako prestižní benefit: Proč by právní firmy měly sázet na „inteligentní zážitky“? Rozhovor s JUDr. Martinou Jankovskou](#)
- [Wolters Kluwer uvádí na český trh AI právní pracovní prostor Libra s integrovaným obsahem ASPI](#)
- [Jak ušetřit na energiích, aniž byste porušili zákon](#)
- [SLUTO DAŇOVÁ & ÚČETNÍ firma roku 2025: Kdo se letos zařadil mezi špičky oboru?](#)
- [Novela stavebního zákona, transparentní odměňování a AI v právní praxi: zveme na odborné konference Wolters Kluwer](#)
- [Zásady a principy soukromého práva jako základ moderní právní praxe. Proč má studium LLM smysl nejen pro právníky](#)
- [Kmenové listy v s.r.o. - právní rámec, převod a praktické dopady](#)